

HISTORIA / HISTORY

KS. WOJCIECH GUZEWICZ

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI EŁCKIEJ (CZĘŚĆ 27)

W dwudziestej siódmej części cyklu – *Kościół i parafie diecezji ełckiej* – zaprezentowane zostaną ośrodki kościelne w Turośli, Ukcie, Użrankach, Węgielsztynie i Węgorzewie (Św. Apostołów Piotra i Pawła). Przy każdym kościele i parafii podawane są, tak jak to było w poprzednich częściach, szczegółowe informacje, np. kiedy dany ośrodek powstał, kto go erygował, w jakim stylu jest zbudowana świątynia itd. Ponadto poszczególne opracowania zawierają informacje o lokalnych cmentarzach i różnych pomnikach nie tylko o charakterze religijnym, ale także pozareligijnym, opisy plebanii (zaopiecznia socjalnego parafii), wykazy miejscowości lub ulic przynależnych do parafii, zestawienia dotychczasowych proboszczów, informacje o wikariuszach oraz innych duchownych działających w parafiach. Dowiadujemy się też o ulokowanych tam zakonach (jeśli istnieją) oraz osobach powołanych, wywodzących się z omawianych wspólnot. Bazą bibliograficzną opisów stały się zasadniczo źródła drukowane, prace magisterskie (najczęściej poświęcone parafiom i miejscom kultu) oraz opracowania (literatura przedmiotu) – wykaz bibliografii znajduje się pod każdym hasłem.

Turośl (Matki Bożej Częstochowskiej)

Turośl powstała w 1716 r. jako osada szkatułkowa. W 1848 r. założono tu zbór ewangelicki i wybudowano kościół w stylu neogotyckim, bardzo zniszczony podczas II wojny światowej. W 1956 r. przekazany został ludności katolickiej, która go odbudowała i przystosowała do potrzeb swego kultu. Parafia katolicka została kanonicznie erygowana przez biskupa warmińskiego Tomasza Wilczyńskiego w 1962 r. Graniczy m.in. z kurpiowską parafią Zalas, przynależną już do diecezji łomżyńskiej. I właśnie z terenów Kurpiowszczyzny pochodzi najwięcej mieszkańców Turośli i okolic. Przed II wojną światową Turośl nosiła nazwę Turoschehn, a od 1938 r. Mittenheide. Obecnie parafia należy do dekanatu św. Huberta w Piszu.

Kościół został zbudowany z czerwonej cegły, w stylu neogotyckim. Jest on jednonawowy, na planie prostokąta, oszkarpowany, z wieżą (wieża jest zbudowana na planie kwadratu, nakryta dachem namiotowym, zwieńczona kulą, na której umieszczono krzyż). Świątynia ma 30 m długości i 10 m szerokości; wysokość do sklepienia sięga 6 m, a wysokość wieży – 25 m. Kościół może pomieścić ok. 250 wiernych. Przy posesji kościoła znajduje się drewniany krzyż misyjny, a wokół obejścia przykościelnego rozciąga się płot z siatki i płot metalowy na kamiennym fundamencie (od strony ulicy).

Prezbiterium w kształcie konch, na planie kwadratu, pokryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. W kościele znajduje się nowy ołtarz główny z 2017 r. Jest on drewniany, pozłacany, z ikoną Matki Bożej Częstochowskiej, zasłanianą obrazem św. Huberta. Poniżej obrazów znajduje się tabernakulum w kształcie szafki. Wcześniej znajdował się tu inny ołtarz. Był także drewniany z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. Flankowały go pilastry z literą alfa od strony południowej i literą omega od północnej. W nastawie ołtarza widniał obraz przedstawiający Jezusa Chrystusa i Apostołów podczas Ostatniej Wieczerzy. Ołtarz zwieńczony był czaszką jelenia z rogami, między którymi widniał krzyż.

Ołtarz posoborowy, na którym sprawowana jest święta Eucharystia – jest to drewniany stół w kształcie prostokąta, o jednej nodze w formie ściętego stożka – odwróconego. Obok niego stoi drewniane lektorium, a nieco dalej chrzcielnica oraz na podniesieniu figura Matki Bożej Fatimskiej.

W kościele są także dwa nowe ołtarze boczne (drewniane). Jeden z nich jest poświęcony św. Janowi Pawłowi II (z wizerunkiem tegoż świętego i jego relikwiami), a drugi – Miłosierdziu Bożemu (z obrazem „Jezu ufam Tobie”). Dawniej ołtarze boczne były poświęcone Najświętszemu Sercu Jezusowemu i św. Antoniemu z Padwy.

Kościół wewnątrz polichromowany; polichromie stanowią pasy biegnące wzdłuż góry kościoła. Na ornament składają się elementy roślinne. Na ścianach tęczowych świątyni przy wejściu do prezbiterium widnieje polichromia w formie pasa przedstawiającego dwóch aniołów. Wnętrze kościoła zawiera wiele akcentów związanych z otaczającą przyrodą (lampy z rogów jeleni i łośi, liczne ozdoby drewniane).

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica dojazdowa pw. św. Józefa Robotnika w Karwicy, zbudowana w latach 1990–1991 przez ks. Mieczysława Pykałę, a poświęcona w 1993 r. przez bpa Wojciecha Ziembę. Kaplica składa się z dwóch części. Pierwsza jest bryłą na planie prostokąta, a druga dobudowaną na planie kwadratu zakrystią. Kaplica wymurowana z cegły, otynkowana. Zarówno nad pierwszą, jak i drugą częścią obiektu dach dwuspadowy. W centrum prezbiterium stoi drewniany ołtarz, a za nim pośrodku wisi krzyż. Pod krzyżem zawieszono wizerunek Matki Bożej Częstochowskiej oraz posrebrzane jednodrzwiczkowe tabernakulum. Po obu stronach krzyża stoją na drewnianym podeście drewniane figury: po zachodniej św. Józefa Robotnika, a po wschodniej Matki Bożej Różańcowej. Po obu stronach krzyża wiszą również obrazy: Jezusa Miłosiernego (po stronie zachodniej) i św. Huberta, patrona dekanatu (po stronie wschodniej).

W rogu kaplicy, po jej zachodniej stronie, w niedalekiej odległości od prezbiterium zawieszono wizerunek Matki Bożej Częstochowskiej.

Parafia nie ma własnego cmentarza, korzysta z cmentarza komunalnego, oddalonego od kościoła parafialnego o ok. 1 km. Obszar jego sięga blisko 1 ha i jest on ogrodzony siatką. Cmentarz składa się z dwóch części: protestanckiej i katolickiej.

Plebania usytuowana jest w bliskim sąsiedztwie kościoła, od strony południowej. Jest to budynek drewniany, na podmurówce, z podpiwniczeniem, parterowy z zagospodarowanym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym i czerwoną blachodachówką. Całkowita powierzchnia plebanii wynosi ok. 200 m². Obiekt powstał w latach 1956–1957.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1300 katolików, a w 2017 r. – 1100. Terytorium parafii tworzy aktualnie 12 miejscowości: Anuszewo, Ciesina, Hejdyk, Karpa, Karwica, Pogobie Tylne, Spaliny Małe, Turośl, Uściany, Wielki Las, Zdunowo, Zimna.

W okresie istnienia parafii funkcję rządców spełniali następujący księża: Mieczysław Wegnerowski (1957–1958), Józef Jurgiel (1958–1969), Mieczysław Pykało (1969–2001), Jerzy Ząbek (2002–2008), dr Tomasz Orłowski (2008–2024), Wojciech Kuprewicz (administrator, X 2024), dr Arkadiusz Orzeł (administrator, X–XI 2024), Robert Paweł Maciejewski (administrator, od XII 2024 r.). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Jan Domian SAC, s. Weronika Sakowska SAC oraz s. Urszula Domian SAC.

Pisz. Z dziejów miasta i powiatu, pod red. J. Maciejewskiej, W. Koryckiej i in., Olsztyn 1970; M. Szczesny, *Turośl, „Martyria”* 1994, nr 3, s. 14; W. Nowakowski, *Z dziejów Kościoła ewangelicko-augsburskiego na ziemi piskiej*, „Znad Pisy” 1997, nr 6, s. 40–56; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Turośl, „Martyria”* 2008, nr 3, s. 8, 24; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Turośl, „Martyria”* 2014, nr 9, s. 12, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 547–549; W. Guzewicz, R. Skawiński, *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Ełk 2014, s. 72–81; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 229.

Ukta (Podwyższenia Krzyża Świętego)

Początkiem wsi była huta szkła, uruchomiona nad rzeką Krutynią przez mistrza hutniczego Grzegorzewskiego ok. 1754 r. W 1756 r. hutę przejął Andrzej Uklański, który po dziesięciu latach zamknął zakład z powodu braku odpowiedniego do produkcji drewna. Przy zakładzie powstało spore osiedle robotnicze zwane początkowo Krutyńska Szklarnia. Jeszcze w 1818 r. nie wspomina się o Ukcie, lecz tylko o Szklarni, która wówczas liczyła 30 dymów i 299 osób.

Przyjęcie nowej nazwy zbiegło się – rzecz ciekawa – dopiero z przybyciem na te tereny rosyjskich starowierców, jej etymologia jest jednak niejasna. Ukta położona na ożywionym trakcie do Pisza rozwijała się dość szybko, gdyż 1839 r.

liczyła prawie 600 mieszkańców. Edyktem z 28 grudnia 1859 r. Uktę wyłączono spod administracji leśnej w Krutyni i ogłoszono samodzielną gminą polityczną. Warto również wspomnieć, iż w czasie II wojny światowej hitlerowscy założyli w Ucie obóz pracy przymusowej, w którym przebywali i ginęli więźniowie różnych narodowości, także Polacy.

W 1846 r. z wydzielonych miejscowości wspólnot ewangelickich w Mikołajkach, Mrągowie i Nawiadach utworzono w Ucie osobny zbór ewangelicki. Nabożeństwa odbywały się przez kilkanaście lat w miejscowej szkole. W 1864 r. poświęcono nowy murowany kościół wybudowany na niewielkim wzniesieniu. W ołtarzu znajdował się obraz Girolama Muziana „Złożenie do grobu”. Obraz o wymiarach 145 cm × 113 cm, namalowany na płótnie, przedstawia scenę oplakiwania Chrystusa przed złożeniem go do grobu. Zdjętego z krzyża Jezusa przedstawiono prawie nagiego w centralnej części obrazu w otoczeniu pięciu postaci. Zgodnie z tradycją ciało podtrzymują Maria Magdalena oraz Józef z Arymatei. Na drugim planie ukazany jest Jan Apostoł i Ewangelista, Matka Boska oraz Nikodem. Scena przedstawiona jest na tle skały z grota, do której ma zostać złożone ciało Chrystusa. W głębi jest widoczny górzysty krajobraz z sylwetką miasta – motyw charakterystyczny dla włoskiego malarstwa okresu renesansu. Do kościoła w Ucie obraz trafił jako depozyt królewskiego muzeum w Berlinie. Z okazji poświęcenia nowej świątyni przekazał go w 1863 r. późniejszy cesarz Wilhelm I.

Po II wojnie światowej na omawiane tereny napłynęła ludność polska wyznania katolickiego. Podjęła ona starania o przejęcie kościoła poewangelickiego na potrzeby swojego kultu. W tym celu w listopadzie 1980 r. mieszkańcy kilku miejscowości zwrócili się do biskupa warmińskiego o pomoc w wykupieniu świątyni ewangelickiej w Ucie. Argumentowali to tym, że jest ich ok. 4 tys., że do kościoła parafialnego w Rucianem-Nidzie mają od 6 do 14 km i że na tym terenie mieszkają zaledwie cztery rodziny ewangelickie, a dwie mają już pozwolenie na wyjazd do Niemiec. Do transakcji doszło dopiero w 1984 r. W zamian za kościół strona katolicka zobowiązała się przekazać stronie ewangelickiej 15 mln zł. Na pamiątkę tego wydarzenia w kościele została wmurowana tablica o następującej treści: „Ofiarodawcy: Ksiądz Kanonik Leon Kamiński, Helena Kamińska, Paula Nolden, 1984”. Parafię kanonicznie erygował biskup warmiński Jan Obląk 8 grudnia 1984 r. (dekret wszedł w życie 25 grudnia 1984 r.). Obecnie wchodzi ona w skład dekanatu pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Mikołajkach.

Kościół został wybudowany w stylu neogotyckim w 1843 r. Jest on orientowany, jednonawowy, na planie prostokąta o długości 24 m i szerokości 12,5 m. Na osi nawy głównej umieszczono otwór drzwiowy zamknięty łukiem pełnym. Portal główny flankują pilastry wyrastające i biegnące wzdłuż fasady głównej. Łącząc się w górze, tworzą zwieńczenie w formie niszy, a biegnąc wzdłuż fasady, znajdują zwieńczenie w wieżyczkach, które z kolei flankują główną wieżę. Nad nim otwór okienny w kształcie rozety. Rozeta ma kształt sześcioramiennej gwiazdy, na której widnieje data 1981. Zwieńczenie szczytu stanowi dzwonnica w kształcie kapliczki, zakończona dachem dwuspadowym i krzyżem.

Pięcioprzęsłowe jasne i wysokie wewnątrz przykryte jest stropem imitującym wiązania dachowe (wiele podobieństw z kościołem w Rozogach). Poza tym wewnątrz z trzech stron wznosi się wysoka empora na 12 drewnianych słupach.

Prezbiterium od nawy głównej oddzielono łukiem tęczowym. W centralnej części prezbiterium umieszczono zabytkowy obraz pt. „Złożenie do grobu”.

W predelli ołtarza napis w języku łacińskim: „Śmierci śmierci nie zadałaby śmierci tej śmierci inaczej niż śmiercią, wtedy bez nadziei życia umarłoby życie”. W prezbiterium są trzy okrągłe otwory okienne z witrażami, a ściany prezbiterium pokryto zdobnym ornamentem. Odnaleźć tu też można napisy: J 1, 7: „A krew Jezusa Chrystusa Syna Jego oczyszcza nas od wszelkiego grzechu”; Łk 8, 13: „Boże bądź miłościw mnie grzesznemu”; Hbr 12, 14: „Szukajcie pokoju ze wszystkimi i świętości, bez której nie ogląda Pana”. Ołtarz posoborowy wykonany został z drewna sosnowego, podobnie zresztą jak lektorium. W kościele są ponadto dwa ołtarze boczne – Jezusa Miłosiernego i Matki Bożej Częstochowskiej.

Teren wokół kościoła okala kamienny mur z niszą od strony wschodniej, gdzie znajduje się figura Matki Bożej. Za kościołem znajduje się drewniana dzwonnica z dwoma dzwonami z 1846 r., napędzanymi elektrycznie.

W bliskim sąsiedztwie od kościoła – od strony południowej – znajduje się nowo wybudowana plebania (to budynek murowany, parterowy, z zagospodarowanych poddaszem, wzniesiony dzięki staraniom parafian i ks. Waldemara Sawickiego na początku XXI w.).

Parafia nie posiada własnego cmentarza. Wierni chowani są na cmentarzu komunalnym, oddalonym od kościoła parafialnego o ok. 1,5 km. Najstarsze zachowane groby na tym cmentarzu pochodzą z końca XIX w.

W 1997 r. i 2017 r. liczbę wiernych podawano na ok. 2 tys. osób. Teren parafii tworzą dziś następujące miejscowości: Bobrówko, Chostka, Gałkowo, Gąsior, Iwanowo, Iznota, Kadzidłowo, Kolonie Ukty, Kołowin, Krutyń, Krutyński Piecek, Ładne Pole, Majdan, Mościska, Nowa Ukta, Nowy Most, Rosocha, Roztek, Śwignajno, Śwignajno Wielkie, Ukta, Wojnowo, Wypad, Zakręt, Zameczek, Zielony Lasek.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Henryk Frączkowski (1984–2007), a po nim ks. Waldemar Sawicki (2007–2017) i ks. Marek Duba (od 2017 r.). Z parafii pochodzi m.in. ks. Zdzisław Krajza.

J. Wojtkowski, *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972–1992*, Olsztyn 2002; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Ukta*, „Martyria” 2008, nr 5, s. 9; K. Bielawny, *Dzieje parafii Nawiady, Ukta, Piecki i Ruciane w latach 1397–2000*, Olsztyn 2009; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 550–552; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 230.

Uźranki **(Świętych Apostołów Piotra i Pawła)**

Zasadźcami miejscowości byli dwaj bracia: Wawrzyniec i Mikołaj Klemczykowie, którzy w 1555 r. nabyli za 180 grzywien od starosty ryńskiego – Jerzego von Diebesa, sześć włók w lesie Sądry w celu założenia wsi czynszowej na 60 włókach na prawie chełmińskim. Wieś otrzymała jedenaście lat wolnizny, po czym mieszkańcy zobowiązani byli do różnych świadczeń, m.in. do ręcznej tłoki. W 1785 r. Uźranki zaliczano do wsi mieszanych o 35 dymach, w 1815 r. było już 46 dymów i 253 osoby, w 1838 r. – 52 dymy i 308 mieszkańców, a w 1939 r. liczbę mieszkańców określono na 477. Nazwa wsi w języku ludowym brzmiała „Usranki”, zapisana w dokumencie lokacyjnym w formie „Oszrannicken”. W późniejszym okresie nosiła także nazwę Uszranken, a od 1881 r. – Königshöhe (od „Góry Królewskiej”, na której w głodowym roku 1845 wielotysięczna rzesza wynędzniałych na skutek klęski nieurodzaju ludzi witała króla pruskiego Fryderyka Wilhelma IV gromkim okrzykiem: Dajcie nam chleba!)

Od początku Uźranki były wsią ewangelicką. Najpierw znajdowała się tu stacja kaznodziejska, która należała do kościoła ewangelicko-augsburskiego w Mrągowie, a potem w 1892 r. utworzono tu samoistny zbór. Taki stan przetrwał do lat osiemdziesiątych XX w. W 1980 r. konsystorz ewangelicki podjął rozmowy ze stroną katolicką o ewentualnym przejęciu kościoła przez mieszkających tutaj katolików. Do umowy między stronami doszło w 1982 r. Zgodnie z nią strona katolicka zgodziła się na utrzymanie, remonty i konserwację kościoła, a za użytkowanie miała płacić miesięczny czynsz w wysokości 1000 zł. Miało tak trwać aż do momentu formalnego wykupu obiektu przez stronę katolicką. W związku z reorganizacją struktur diecezjalnych w Polsce na mocy bulli „Totus Tuus Poloniae populus” z 25 marca 1992 r., kościół w Uźrankach znalazł się na terenie diecezji elckiej. Z tej racji, że umowa najmu została podpisana na dziesięć lat, w 1993 r. trzeba było podjąć kolejne decyzje dotyczące tego kościoła. Ostatecznie ustalono, że kościół w Uźrankach zostanie wykupiony przez diecezję elcką za kwotę 725 mln zł w ciągu trzydziestu lat. Parafię kanonicznie erygował biskup warmiński Edmund Piszcz 10 czerwca 1990 r. 24 sierpnia 2017 r. parafia w Uźrankach została połączona personalnie z parafią w Kosewie (oznacza to, iż każdorazowy proboszcz Uźranek jest także rządcą parafii w Kosewie). Dziś wchodzi ona w skład dekanatu pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Mikołajkach.

Świątynia w Uźrankach została zbudowana przez protestantów w stylu neogotyckim w 1895 r., co poświadcza kamień nad wejściem głównym (z napisem: „Kościół zbudowany z dobrowolnych ofiar, by upamiętnić 400-letnią rocznicę urodzin dr. Marcina Lutra. Bóg jest naszą twierdzą. 1895”). Jest to budowla orientowana, na rzucie prostokąta, o korpusie jednonawowym, z wydzielonym prezbiterium od wschodu i kwadratową wieżą od zachodu. Od strony wschodniej do korpusu kościoła – na osi skrajnej – przylega prostokątny aneks, a w narożniku pomiędzy elewacją południową korpusu a prezbiterium również prostokątna

zakrystia, dostawiana ukośnie, o wymiarach 2 m na 5 m. Całość świątyni jest murowana z cegły czerwonej, ma następujące wymiary: długość – 39 m, szerokość – 13 m, wysokość (do sklepienia) – 13 m, wysokość wieży – 19 m. Ściany licowane cegłą w wątku krzyżowym. Niewysoki cokół wykonany z ciosów kamiennych, wydzielony gzymsem z ceramicznych kształtek w formie ćwierćwałka. W wieży zabytkowy dzwon z 1895 r. z napisem „Franz Schillinz”.

Wnętrze kościoła – jednoprzestrzenne, z zamkniętym prosto prezbiterium oddzielanym od nawy łukiem tęczowym oraz podwyższonym poziomem posadzki. Nad prezbiterium sklepienie gwiaździste. Przed prezbiterium znajdują się dwa ołtarze boczne: Jezusa Miłosiernego i Matki Bożej Ostrobramskiej. W części zachodniej nawy – drewniana empora, ograniczona balustradą, wsparta na łukach. Wyposażenie wnętrza jednolite o cechach neogotyckich: ołtarz główny usytuowany w części wschodniej kościoła wykonany z drewna sosnowego o wymiarach 162 cm długości, 61 cm szerokości i 101 cm wysokości, tuż nad nim tabernakulum pancerne pokryte drewnem dębowym; ambona wykonana z drewna sosnowego. Na uwagę zasługuje kamienna chrzcielnica o wysokości 110 cm. Droga Krzyżowa – to obrazy malowane na płótnie przez p. Sokołowskiego w 1987 r. Po stronie zachodniej kościoła znajdują się organy datowane na rok 1895. Mają one 72 piszczałki. Prospekt organowy jednosekcyjny, w zasadzie bezstyłowy. W północnej części kościoła umieszczono sześć okien witrażowych o wysokości 267 cm i szerokości 114 cm. Z kolei w części południowej znajduje się osiem okien o tych samych wymiarach jak w części północnej. Nad tabernakulum widnieją trzy okna witrażowe, które obrazują Jezusa Chrystusa i świętych apostołów Piotra i Pawła. Kościół w Uźrankach został wpisany do krajowego rejestru zabytków 8 września 2006 r.

Plebania to budynek jednopiętrowy, wykonany z płyt wiórowych, o podstawie prostokątnej i wymiarach 7 m na 5 m. Pochodzi z pierwszej połowy lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. Początkowo służył jako mieszkanie miejscowego listonosza.

W Uźrankach znajduje się cmentarz komunalny. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1899 r. i widnieje na nim imię i nazwisko „Lukas Werner”. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 0,1 ha, ogrodzony jest płotem metalowym o murowanym umocnieniu.

W 1997 r. do parafii należało ok. 500 wiernych, a w 2017 r. – ok. 370. Zamieszkują oni obecnie siedem miejscowości: Jora Wielka Kolonia, Notyst Mały, Notyst Wielki, Pełkowo, Śniadowo, Uźranki i Zalec.

Do 2002 r. opiekę nad kościołem i wspólnotą katolicką w Uźrankach sprawowali salwatorianie (m.in. ks. Józef Stachoń SDS). Od 2002 r. proboszczami parafii byli: ks. Marek Sewastynowicz (2002–2009), ks. Kazimierz Mikołajczyk (2009, niecały miesiąc), ks. Tadeusz Poteraj (2009–2013), ks. Roland Waluś (2013–2016), ks. Wojciech Kuprewicz (administrator, 2016–2017), ks. Maciej Mackiewicz (2017–2020), ks. Marcin Mackiewicz (administrator, 26 V – 31 VII 2020), ks. Bogdan Brusilo (od 2020 r.).

Mrągowo. Z dziejów miasta i powiatu, pod red. A. Wakara, Olsztyn 1975; *Mrągowo z dziejów miasta i powiatu*, pod red. E. Szulca, R. Szyrmera, Olsztyn 1987; J. Wojtkowski, *Świątynie ewangelickie*

przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972–1992, Olsztyn 2002; K. Łatak, *Protokół ze spotkania komisji obustronnej zgromadzenia salwatorianów – diecezja elcka w sprawie przekazania duszpasterstwa w parafiach Baranowo, Kosewo, Uźranki*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej” 2002, nr 1–2, s. 92–94; J. Sikora, *Z wizytą w parafii: Uźranki*, „Martyria” 2006, nr 9, s. 9, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 553–555; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 231.

Węgielsztyn (Św. Józefa)

Węgielsztyn uzyskał lokację 8 września 1406 r. od wielkiego marszałka Ulricha von Jungingena. Na rzecz wsi przeznaczono 64 włóki, z czego sześć dla dziedzicznego sołtysa, a cztery dla kościoła. Pierwotną ludność Węgielsztyna stanowili Prusowie, o czym świadczy nazwa wsi będąca zarówno w polskiej, jak i niemieckiej wersji (Engelstein = Anielski Kamień) zniekształceniem nazwy pruskiej. W 1540 r. mieszkało tu 27 rodzin, wśród których nie było ani jednej niemieckiej, natomiast – sądząc po brzmieniu nazwisk – kilkanaście rodzin polskich. Wkrótce potem ludność pruska wsi uległa całkowitej polonizacji. W 1740 r. było 1230 polskich i 510 niemieckich parafian. W niecałe dwieście lat później według statystyk kościelnych Polaków w parafii węgielsztyńskiej już nie było. Węgielsztyn był wsią królewską. Posiadał młyn, który należał do skarbu państwa i który obsługiwał sąsiednie miejscowości. We wsi była też karczma należąca do niejakiego Piotra Ludicka. Szkoła powstała zaraz po wprowadzeniu reformacji, tj. po 1525 r. W 1858 r. były w niej dwie klasy z dwoma nauczycielami. Uczęszczało do niej wówczas ponad stu uczniów. W 1935 r. szkoła ta nadal zatrudniała dwóch nauczycieli i miała 104 uczniów.

Parafia katolicka w Węgielsztynie powstała w XV w. W 1478 r. należała, jak się wydaje, do dekanatu sępopolskiego. W tym czasie proboszczem był Jan Lichtscher, kapłan diecezji chełmińskiej. Po reformacji w Węgielsztynie zapanował luteranizm. W latach 1545–1570 zbojem kierował Jan Tortylowicz-Batocki, jeden z najwybitniejszych polskich apostołów luteranizmu na Mazurach i Litwie Pruskiej. Do XX w. nabożeństwa odprawiano tu zarówno w języku polskim, jak i niemieckim. Po II wojnie światowej, gdy wyemigrowali protestanci, a osiedlili się katolicy (głównie z Wileńszczyzny, Lubelszczyzny i Rzeszowszczyzny), kościół został oddany na cele kultu katolickiego. Parafia kanonicznie została reaktywowana 5 kwietnia 1962 r. przez biskupa warmińskiego Tomasza Wilczyńskiego. Obecnie wchodzi w skład dekanatu węgorzewskiego. Obok katolików obrządku rzymskiego znaczną grupę stanowią katolicy wyznawcy obrządku bizantyjskiego (ok. 40% mieszkańców tych terenów) – głównie przesiedleńcy akcji „Wisła”.

Świątynia pw. św. Józefa wzniesiona została na początku XV w. w stylu gotyckim. W XVIII w. dobudowano doń część zachodnią z trzykondygnacyjną wieżą mierzącą 32 m wysokości. Ściany wieży zostały ożywione blendami prostokątnymi i ostrołukowymi. Dach na wieży zwieńczony chorągiewką z datą 1714 r. Kościół jest murowany z kamienia polnego, otynkowany, jednonawowy,

orientowany, na planie czworokąta z nieznacznie wyodrębnionym prezbiterium, zamkniętym nawą prostą. Zakrystia, pochodząca z XV w., ma sklepienia beczkowe. Jej szczyt jest schodkowy, ozdobiony sterczynami. Portale wieży ostrołukowe. W ścianach zakrystii dwie półkoliste blendy. W drzwiach zakrystii zamek z XVII w. Przed kościołem leżał niegdyś głąz używany jako zbiornik święconej wody, który ściągał licznych pątników z Mazur. Woda z niego cieszyła się sławą cudowności. Na cmentarzu przykościelnym znajduje się kilkadziesiąt grobów z pomnikami (m.in. byłego pastora) oraz krzyż misyjny.

Wystrój kościoła pochodzi z XVII w. Z tego okresu jest m.in. ambona posiadająca ornamentykę niderlandzką, ołtarz barokowy oraz krucyfiks (obecnie umieszczony w ołtarzu głównym, wcześniej znajdował się w kruchcie). Za czasów luteranских ołtarz tworzył integralną całość z amboną. Później ambona została usytuowana przy południowej ścianie. Jest bogato zdobiona, przedstawia m.in. czerech ewangelistów. Do najstarszych zabytków kościoła należy także granitowa chrzcielnica, którą datuje się na czasy krzyżackie. Nawa główna kościoła sklepiona kolebką. Prezbiterium zwieńczone szczytem schodkowym ze sterczynami oraz blendami zamkniętymi łukiem odcinkowym. Chór niski, poligonalny, sklepiony gwiazdźście. Na uwagę zasługują też organy.

Na przestrzeni wieków kościół w Węgielsztynie był kilkakrotnie remontowany. Na uwagę zasługuje remont z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Położono wówczas m.in. nową posadzkę, wykonano nowe ławki, odrestaurowano ołtarz główny i ambonę, dokonano naprawy dachu, otynkowano wewnątrz, pomalowano ściany i artystycznie sufit.

Na terenie parafii znajduje się kaplica pw. Miłosierdzia Bożego w Perłach. Inicjatorem jej powstania był ks. Zbigniew Wieczorkowski. Do jej wznoszenia przystąpiono w 1987 r., a całość prac budowlanych trwała do 1990 r. Uroczystego poświęcenia obiektu dokonał bp Józef Wysocki 14 października 1990 r. Kaplica jest murowana, zamknięta murowano-sztachetowym ogrodzeniem. W ołtarzu głównym umieszczono krzyż i tabernakulum. Ściany zdobią stacje Drogi Krzyżowej.

Kapłani pracujący w parafii obsługują także Szpital Psychiatryczny w Rudziskach. Poza tym na terenie parafii znajduje się Ośrodek Terapii Uzależnień „Doren” w Różewcu.

Plebania to budynek murowany z początków XX w. Znajduje się tu m.in. mieszkanie proboszcza oraz pomieszczenie kancelaryjne.

Cmentarz komunalny powstał w 1953 r. (po wojnie początkowo grzebano zmarłych na cmentarzu przykościelnym) i jest on usytuowany na niewielkim wzniesieniu. Jego areał wynosi 1,42 ha. Na teren cmentarza prowadzą dwie bramy. Schody wejściowe obudowane murem z kamienia ciosanego. Na cmentarzu obok nagrobków znajduje się m.in. kapliczka ku czci Matki Bożej oraz krzyż.

Oprócz kościoła parafialnego do ciekawych miejsc, które warto odwiedzić na terenie parafii, należy zaliczyć bunkry w Mamerkach (główna kwatera niemieckich wojsk lądowych), służę na Kanale Mazurskim w Gui oraz rezerwat przyrody Jezioro Siedmiu Wysp z jeziorem Oświn (Zielony Ostrów). W większości wiosek znajdują się dawne pałace i dwory jeszcze po czasach pruskich.

W 1997 r. liczba parafian wynosiła ok. 1700, a w 2017 r. – ok. 1300. Dziś do parafii należy kilkanaście miejscowości: Biedaszki, Brzozowo, Dąbrówka Mała, Guja, Klimki, Łęgwarowo, Parowa, Pasternak, Perły, Przyszań, Rudziszki, Stawki, Wesołowo i Węgielsztyn (oraz osady: Marszałki, Rydzówka Mała, Mamerki, Różewiec).

Po II wojnie światowej duszpasterzami Węgielsztyna byli: ks. Kazimierz Krepsztul (1946–1956), ks. Mikołaj Woynarowski (1956–1957), ks. Włodzimierz Boziuk (1957) – dojeżdżali oni z Węgorzewa, oraz ks. Józef Pietruszka (1958–1968), ks. dr Zbigniew Wieczorkowski (1968–1991), ks. Jan Jerzy Katola (1992–2005), ks. Ireneusz Szymkiewicz (2005–2007), ks. dr Henryk Śmiarowski (administrator, 2007–2008), ks. Aleksander Korczak (2008–2014), ks. dr Zbigniew Chmielewski (2014–2020) i ks. Tomasz Sikorski (od 2020 r.). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Jarosław Gosk, ks. Stanisław Sadkowski SDB oraz ks. dr Hubert Tryk.

A. Wakar, B. Wilamowski, *Węgorzewo. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1968; G. Białuński, *Kolonizacja okolic Węgorborka w czasach krzyżackich (do 1525 r.)*, „Studia Angerburgica” 5(2000), s. 8–21; E. Fiedczak, *Historia katolickiej parafii pw. św. Józefa w Węgielsztynie (do 2005 roku)*, Olsztyn 2006 [mps BUWM]; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 556–558; W. Guzewicz, *Węgielsztyn*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 20, Lublin 2014, kol. 403–404; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Węgielsztyn*, „Martyria” 2015, nr 5, s. 9; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 232; W. Guzewicz, *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Elk 2017, s. 49–53; Z. Chmielewski, *Parafia rzymskokatolicka pw. św. Józefa w Węgielsztynie (1962–2019)*, Węgielsztyn 2020.

Węgorzewo **(Św. Apostołów Piotra i Pawła)**

Nazwa miasta – Węgorzewo – została utworzona w 1946 r. Dawniej nazywano je Węgorbork, co było zniekształceniem niemieckiej nazwy Angerburg. Tę ostatnią Hennenberger i Hartknoch wywodzili od nazwy staropruskiego grodziska Angetete, zdobytego – jak opisuje kronika Piotra Dusburga – w 1256 r. przez Krzyżaków. Nie ma jednak żadnego dowodu na to, że owo grodzisko było położone w tym samym miejscu, w którym później utworzono Węgorzewo. Sama nazwa wywodzi się od nazwy rzeki Węgorapy (Angerapp), co się tłumaczy z języka pruskiego na „krzywą rzekę” lub też „rzekę płynącą parowami”.

Pierwsza wzmianka o zamku krzyżackim na tym terenie pochodzi z pierwszego półwiecza XIV w. Na zamku tym biskup warmiński Herman z Pragi i biskup sambijski Jan dokonali rozgraniczenia swoich diecezji 20 października 1340 r. Obiekt ten jednak został zniszczony zimą 1365 r. przez wojska litewskie Kiejstuta. Po z górą trzydziestu latach, w 1398 r., Krzyżacy zbudowali nowy zamek, tym razem murowany, w odległości dwóch kilometrów na północ od jeziora Mamry. W 1469 r. zamek przeszedł we władanie braci Hansa i Anzelma von Tettau,

a od 1525 r. stał się siedzibą starostów książęcych, głównych przedstawicieli pruskiej, terenowej administracji publicznej.

Na początku XVI w., w odległości kilkuset metrów od zamku węgorzewskiego, założono osadę, której nazwę wymieniano w dwóch wersjach: Nowa Wieś lub „Gerothwohl” i „Geratwol”. Z tej właśnie osady, a nie z podgrodzia zamkowego, wyrosło przyszłe miasto. Prawa miejskie Węgorzewo otrzymało 4 kwietnia 1571 r. od księcia Albrechta Fryderyka. Dobrze rozwijające się miasto mieli zniszczyć Tatarzy w 1656 r.; ocalał jedynie zamek i kościół. Miasto niszczyły często pożary, zwłaszcza w latach 1706–1707 i 1826, wojny szwedzkie oraz epidemia dżumy. Liczba mieszkańców Węgorzewa wynosiła w 1602 r. – 700 osób, w 1740 r. – 1676, w 1852 r. – 3446, a w 1937 r. – 9576.

Do 1489 r. była w Węgorzewie tylko kaplica na zamku krzyżackim. Dopiero w 1489 r. bp Łukasz Watzenrode polecił wybudować tu kościół, a w 1514 r. wielki mistrz Albrecht Brandenburski określił uposażenie dla proboszcza. Zdaje się, że przed reformacją nie było tu parafii katolickiej. Podczas reformacji zaprowadzono na tych terenach wyznanie ewangelickie. Pierwotny kościół z drewna, wybudowany w 1528 r., spłonął w 1608 r. W latach 1605–1611 protestanci wystawili nowy, obecnie istniejący, kościół, który został powiększony przez nawę poprzeczną w 1729 r. Wieża była przebudowana w 1743 r. i 1826 r.

Obok kościoła parafialnego wznosiła się w XVII stuleciu niewielka świątynia zwana „Polskim Kościołem”, gdzie nabożeństwa odprawiano wyłącznie po polsku. Na początku XVIII w. budowla ta rozpadła się, a z jej cegieł dobudowano absydę do kościoła ewangelickiego.

Początkowo kult katolicki w Węgorzewie sprawowali jezuici ze Świętej Lipki. Później nieliczni mieszkający tu katolicy jeździli na Msze św. do Gołdapi. Od 1903 r. Msze św. odprawiane były w Węgorzewie w prywatnym mieszkaniu dozorczy rzeźni, niejakiego Strohmeiera. W 1910 r. opiekę duszpasterską sprawował tu ksiądz z Kętrzyna. Wówczas w powiecie węgorzewskim mieszkało ok. 250 katolików.

Parafia katolicka w Węgorzewie erygowana została przy kościele Dobrego Pasterza 18 października 1928 r. Po II wojnie światowej kościół ten, jak też i wielowiekowa świątynia ewangelicka, znalazł się w ręku osiedlających się tu katolików, głównie Polaków z Kresów Wschodnich. Świątyni ewangelickiej nadano wezwanie Świętych Apostołów Piotra i Pawła i zorganizowano przy niej parafię. Nie ma ona jednak dekretu kanonicznego przeniesienia parafii z kościoła pw. Dobrego Pasterza, który w 1971 r. przeszedł na własność zgromadzenia Księży Salwatorianów. Obecnie parafia stanowi siedzibę dekanatu węgorzewskiego (dekanat ten składa się z dziewięciu parafii: Budry, Kutry, Olszewo Węgorzewskie, Pozezdrze, Radziejewo, Węgielsztyn, Węgorzewo – Dobrego Pasterza, Węgorzewo – Matki Bożej Fatimskiej, Węgorzewo – Św. Apostołów Piotra i Pawła).

Kościół został zbudowany w stylu późnogotycko-barokowym. Jest to kościół orientowany, murowany z cegły, na podmurówce z kamieni polnych, z transeptem na planie krzyża greckiego i z absydą od wschodu. Nawa główna i transept nakryte dachem dwuspadowym, absyda zaś trójspadowym. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia na rzucie prostokąta. Od zachodu, na osi nawy

głównej, usytuowana jest ponad 30-metrowa wieża. Od strony północno-zachodniej na wysokim cokole umieszczona jest figura Matki Boskiej z napisem „Matko Niepokalana módl się za nami”. Od strony południowo-zachodniej – kamień (pomnik) poświęcony Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II z tablicą pamiątkową „Ojcu Świętemu lud ziemi Węgorzewo maj 2007”. Przed wejściem do kościoła od strony północno-zachodniej znajduje się drewniany krzyż z wyrytym napisem „Misje Święte”. Świątynia ogrodzona jest murem z kamieni polnych, pokrytym jednospadowym daszkiem. Na plac przykościelny prowadzą trzy wejścia: od strony północnej, południowej i zachodniej.

Od zachodu na osi nawy głównej rozciąga się portal główny zamknięty łukiem ostrym. Nad wejściem znajdują się herby fundatorów kościoła: starosty Fryderyka von Dohna i jego następcy Andrzeja von Kreytzena (w prostokątnych piaskowych płycinach). W środkowej kondygnacji znajdują się obok siebie dwa prostokątne okna zakończone łukiem wypełnione witrażem. Na tej samej wysokości od strony północnej i południowej znajduje się dodatkowo jeden prześwit. W górnej kondygnacji (na osi) umieszczono tarczę zegara, otoczoną czterema prześwitami prostokątnymi (u góry mniejsze, na dole większe), zakończonymi półkoliście. Tarcze zegara flankują dwie duże prostokątne blendy zakończone łukiem ostrym. Od strony północnej i południowej analogiczny układ, z tym że w miejscu tarczy zegara znajduje się blenda prostokątna zakończona półkoliście. Kondygnacje wieży oddzielone są białymi gzymsami kordonowymi. Wieża nakryta hełmem z latarnią, zwieńczona chorągiewką z datą 1743 oraz inicjałami Fryderyka Wielkiego. W wieży znajdują się cztery dzwony – dwa nowe i dwa stare. Duży dzwon zamówiony został u ludwisarza Michaela Dormanna w Królewcu. Odlano go 19 stycznia 1638 r., a już 18 lutego tego roku przywieziony został do Węgorzewa. Zawieszono także dwa mniejsze dzwony w roku 1608. 8 marca 1936 r. przywieziono do kościoła nowy dzwon (odlany w 1935 r.). Ostatnia wymiana dzwonów (dwa nowe) miała miejsce w 1992 r.

Wnętrze świątyni jednonawowe o gwiaździstym sklepieniu gotyckim. Wypośażenie stanowi ołtarz soborowy, ołtarz dawny z nastawą i dwa ołtarze boczne, stalle zabytkowe po obu stronach prezbiterium, ambona tradycyjna i nowa blisko ołtarza, miejsce przewodniczenia z pulpitem, chrzcielnica.

Pierwszy ołtarz główny wzniesiono wraz z ukończeniem budowy kościoła w 1611 r. Służył wiernym tylko do 1632 r. Zamówiono następnie nowy, za 800 guldenów, który po niespełna dwóch dziesięcioleciach, bo w 1651 r. sprzedano za 500 guldenów do kościoła w Węgielsztynie. Pracę nad nowym głównym barokowym ołtarzem rozpoczęto w 1650 r., już gotowy ustawiono pod sklepieniem absydy w 1652 r. Wykonano go w Królewcu. Jest on drewniany, polichromowany, architektoniczny, trzykondygnacyjny ze zwieńczeniem i ozdobnymi uszkami. Z zachowanej dokumentacji sprzed roku 1870 wynika, że ołtarz pierwotnie miał po bokach dwie bramki, które obecnie są zabudowane. W predelli znajdowała się Ostatnia Wieczerza, a po obu stronach rzeźby: po lewej św. Jana Chrzciciela, po prawej Mojżesza. W części centralnej znajdował się obraz Chrystusa, obecnie jest tam Krucyfiks ujęty parą korynckich kolumn, pomiędzy którymi znajdują się rzeźby apostołów: Piotra – z kluczem do bram rajy i księgą oraz św. Pawła

z mieczem i również z księgą. W kondygnacji drugiej we wnętrzu znajdował się pierwotnie krzyż, który obecnie usytuowany jest w zwieńczeniu ołtarza. Na szczycie ołtarza znajdował się Chrystus Zmartwychwstały, który obecnie umieszczony jest w niszy kondygnacji drugiej. Na fryzie belkowania w małżowinowym obramieniu umieszczony jest rok 1652. Zwieńczenie ołtarza stanowi formę trójkąta, w którym w owalnej ramie rzeźba Baranka Bożego. Powyżej Baranka jest ładnie wykonany krzyż, a obok krzyża – figury aniołów dmących w trąby. Tabernakulum pancerne. Za nim obraz olejny „Ostatnia Wieczerza”. Prezbiterium podwyższone jest o jeden stopień, a jego powierzchnia sięga ok. 80 m².

W kościele zamontowane są także dwa ołtarze boczne. W północnej nawie znajduje się ołtarz Pana Jezusa i w pobliżu medalion poświęcony Najświętszej Matce Bożej Częstochowskiej i św. Wojciechowi. Z kolei w południowej nawie – ołtarz Najświętszej Maryi Panny z dwoma obrazami: Matki Bożej Ostrobramskiej i Matki Bożej Nieustającej Pomocy.

W wyposażeniu kościoła warto zwrócić uwagę na dwa stałe konfesjonały, stojące pierwotnie przy ołtarzu głównym. Pochodzą z przełomu XVII i XVIII w. Obecnie znajdują się przy ołtarzu nawy głównej w ramionach transeptu. Pełniły one pierwotnie nieco inną rolę niż w wyznaniu katolickim. *Przed nimi ustawiali się kornie w kolejce po błogosławieństwo duchownego wyznawcy nauk Lutra*. Oprócz tych konfesjonałów w kościele znajduje się sześć konfesjonałów przenośnych.

Ambonę wykonano ok. roku 1610–1620 (schody nieco później). W zdobieniu ambony widocznie są tzw. tatarskie głowy. Najazd Tatarów na Prusy Książęce w 1656 i 1657 r. znalazł odbicie w sztuce, mimo że w świetle najnowszych badań Tatarzy do Węgorzewa nie dotarli.

W kościele znajduje się wiele epitafiów z różnych wieków. W portalu głównym znajduje się napis w języku łacińskim poświęcony pamięci Jerzego Bartholdiego (1617–1686) – pisarza miejskiego. W zakrystii był łaciński napis ku czci Andrzeja Kognackiego. W latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia przeniesiono tablicę na zewnętrzną ścianę kościoła, obok portalu głównego. Pozostałe dwie inskrypcje poświęcono pamięci dwóch starostów książęcych: Krzysztofa Schenka von Tautenburga oraz Martina Wallenroda. W południową ścianę nawy głównej wbudowano płytę nagrobną Andrzeja Helwina. Płyta została przetransportowana z nieistniejącego już przykościelnego cmentarza. W 1893 r. usunięto ją także z kościoła. Płyta ma wymiary 1,5 m x 2,18 m i grubość 15 cm. W górnej części widnieje czaszka z pieszczelami oplecioną liśćmi, poniżej sentencja po łacinie, którą ułożył syn zmarłego. Surowcem, z którego wykonano płytę na początku XVIII w., był cios wapienia zbitego. Naprzeciw płyty Helwina, po drugiej stronie nawy głównej, znajduje się płyta nagrobna Hansa Georga von Auera wykonana ok. 1659 r., również z wapienia zbitego. Przedstawiony jest na niej zmarły w zbroi kirasjera. Napis na płycie wykonano w języku niemieckim. W głównej części płyty są dwa herby – rodziny Auerów i Sevenarów. Pod tym ostatnim, umieszczonym po lewej stronie głowy rycerza, znajduje się siedem innych herbów. Po prawej stronie herby zostały zatarte na skutek przechodzenia wiernych po płycie pierwotnie umieszczonej w posadzce. W 1899 r. płytę usunięto z posadzki i wmurowano w ścianę zewnętrzną po lewej stronie od głównego wejścia. Rycerza pochowano po prawej

stronie ołtarza pod posadzką, w krypcie, gdzie spoczywa do dziś. W skrzydle transeptu po prawej stronie – kierując się od głównego wejścia – znajduje się jeszcze jedna płyta nagrobna przymocowana do ściany. Wykonana została ok. połowy XVII w., tak jak wyżej opisane, z jednego ciosu zbitego wapienia. Stan inskrypcji nie pozwala niestety stwierdzić, komu została poświęcona. Znajduje się na niej płaskorzeźbiona postać Chrystusa Zmartwychwstałego i symbole czterech Ewangelistów. Zatarty tekst z czytelnymi tylko niektórymi fragmentami wyrazów sporządzono w języku niemieckim. Płytę usunięto z posadzki kościoła w 1893 r. i umieszczono na ścianie na prawo od głównego wejścia. Zniszczenie dokonało się na skutek przechodzenia przez płytę i oddziaływania czynników atmosferycznych i biologicznych. Obie płyty zdjęto z murów kościoła w 1985 r. i odrestaurowano w 1987 r.

Stacje Drogi Krzyżowej – to płaskorzeźby umieszczone w zagłębieniach ścian.

Naprzeciw prezbiterium znajduje się chór muzyczny. Na drewnianym balkonie, wspartym na dwóch filarach, znajdują się najstarsze organy na Warmii i Mazurach. Zamówiono je u mistrza Joachima Thiele w Kętrzynie w 1643 r. W 1648 r. zamontowano je w kościele, a malowidła na ich skrzydłach wykonano w 1651 r. Prospekt organowy dwusekcyjny: pozytyw (300 x 220 x 110) i organy główne (750 x 340 x 110 x 200). Pozytyw o trzech wieżyczkach na wielobocznych podstawach, niższe prostokątne pola parzyste, nad środkiem wystające piszczałki drewniane, niegdyś zakryte rzeźbą (rzeźby stały także na bocznych wieżyczkach). Organy główne na węższym cokole z wbudowanym stołem gry. Podział tej części odpowiada pozytywowi. Na szczycie pelikan z młodymi i słońca, po bokach anioły grające na szalaimi i instrumencie smyczkowym. Obie części prospektu zamawiane były skrzydłami. Kolor instrumentu granatowy, trzydzieści głosów. Kilkakrotnie restaurowane.

W kościele, jako w jedynym na Mazurach, zachowały się gotyckie sklepienia, o wysokości ok. 9 m. W 1729 r. przebywał w Węgorzewie król pruski Fryderyk Wilhelm I, który przeznaczył na prośbę pastora Jerzego Andrzeja Helwina 2000 talarów na rozbudowę świątyni. W 1729 r. wybudowano nawę poprzeczną. Wzniesienie transeptu zaznaczyło wyraźnie w planie całości kształt krzyża greckiego. Sklepienie ramion – pozornie krzyżowe. W 1741 r. nadbudowano wieżę, a w 1826 r. umieszczono na niej hełm z latarnią. Węgorzewski pastor Hermann Braun, kierujący tutejszą ewangelicką parafią na przełomie XIX i XX stulecia, u schyłku swojego życia wykonał trzy istotne inwestycje w kościele. Pierwszą było założenie centralnego ogrzewania, drugą – oświetlenia elektrycznego, a trzecią – remont okien. Największe przekształcenia powstały za sprawą usunięcia empor, tzw. bocznych balkonów istniejących przy południowej i północnej ścianie wewnątrz kościoła. W 1966 r. umieszczono w ścianie północnego skrzydła transeptu pamiątkę 1000-lecia Chrztu Polski. Nowe witraże w oknach założono w 1975 r. W 2000 r. świątynia zyskała godność kościoła jubileuszowego z okazji obchodów 2000-lecia chrześcijaństwa. Wmurowano tablicę pamiątkową. Przed nawą główną zainstalowano metalową zdobioną kratę.

Na terenie parafii znajduje się kaplica w Domu Pomocy Społecznej w Węgorzewie przy ul. 11 Listopada 12.

Parafia korzysta z cmentarza komunalnego.

Wraz z budową kościoła wzniesiono plebanie, którą ukończono w 1610 r. W 1864 r. zburzono ją i rozebrano, a na jej miejscu zbudowano nową, do dziś istniejącą. Plebanie wybudował pastor Paul Nathaniel Paulini. Wysoka podmurówka plebanii, ułożona z głazów ciosanych, pozostała jeszcze z tej najstarszej budowli. Budynek powstał na planie prostokąta. Przykryty jest dachem dwuspadowym.

W 1997 r. na terenie parafii mieszkało ok. 7 tys. katolików, a w 2017 r. – ok. 5200. W skład parafii wchodzi następujące ulice: Armii Krajowej, Brzozowa, Dębowa, Grunwaldzka, Hetmańska, Konopki, Konopnickiej, Kraszewskiego, Królowej Jadwigi, Krzywa, Książęca, Letnia, 11 Listopada, Łakowa, Łuczańska, Marszałkowska, Mazurska, Młyńska, Parkowa, Plażowa, Polna, Prusa, Przesiedleńcza, Rolna, Roszarnia, Różana, Sienkiewicza, Słoneczna, Smętka, Spokojna, Szpitalna, Śródmiejska, Targowa, Teatralna, Turystyczna, Warmińska, Wczasowa, Wileńska, Witosa, al. Wojska Polskiego, Zacisze, Zamkowa (do nr. 23), Zielona, Żeromskiego, (miejscowości): Czerwony Dwór, Kalskie Nowiny, Kolonia Rybacka, Maćki, Ogonki, Prynowo, Stulichy, Wysieca.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Nikodem Masłowski (1945–1948), a następnie: ks. Kazimierz Krepsztul (1948–1949), ks. Józef Buraczewski (1950–1957), ks. Jan Wilusz (1956–1958), ks. Wacław Batowski (1957–1963), ks. Kazimierz Pacewicz (1963), ks. Mieczysław Józefczyk (1963–1968), ks. Józef Pietruszka (1968–2002), ks. Maciej Maciejewski (2002–2012), ks. Klemens Litwin (2012–2022) oraz ks. Krzysztof Mulewski (od 2022 r.). Oprócz proboszcza w parafii pracuje jeszcze kilku innych księży. Z parafii pochodzą m.in. ks. Adam Ratusiński, ks. Marek K. Paszkowski, ks. Czesław P. Pachalko, ks. Dariusz G. Paszkowski, ks. Mirosław Pyzio, ks. Jacek A. Bacewicz, ks. Piotr Butrymowicz, ks. dr hab. Zbigniew Stępiak, ks. Sławomir Kazimierczyk, ks. Tomasz Raćkos SDS, ks. dr Jacek Nogowski, ks. Krzysztof Gasperowicz SDS, ks. Artur Hałucha, ks. dr Marcin Maczan, s. Beata Misiewicz (Słudzy Ewangelii Miłosierdzia Bożego), s. Wioleta Jaremkó MWJ oraz s. Danuta Kondzior CSNJ.

A. Wakar, B. Wilamowski, *Węgorzewo. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1968; *Rocznik diecezji warmińskiej 1974*, pod red. R. Bodańskiego, Olsztyn 1974, s. 421–422; G. Białuński, *Kolonizacja okolic Węgorzorki w czasach krzyżackich (do 1525 r.)*, „*Studia Angerburgica*” 5(2000), s. 8–21; G. Kordowska, *Powstanie, organizacja i formy duszpasterstwa w parafii św. Piotra i Pawła w Węgorzewie od chwili erekcji do roku 2002*, Olsztyn 2003 [mps BUWM]; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 565–567; W. Guzewicz, *Węgorzewo*, „*Encyklopedia Katolicka*”, t. 20, Lublin 2014, kol. 407–408; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 235–236; W. Guzewicz, *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Ełk 2017, s. 55–65.

BIBLIOGRAFIA

Chmielewski Z., *Parafia rzymskokatolicka pw. św. Józefa w Węgielsztynie (1962–2019)*, Węgielsztyn 2020.

- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji ełckiej*. T. I: *Augustów – Janówka*, Ełk 2024.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji ełckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992–2017*, Ełk 2018.
- Guzewicz W., „*Powiedz ludziom, niech więcej nie płaczą...*”. *Słownik biograficzny zmarłych księży diecezji ełckiej (1992–2017)*, Ełk 2017.
- Guzewicz W., *Służąc Bogu i ludziom*, t. I, Gdynia 2019.
- Guzewicz W., *Węgielsztyn*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 20, Lublin 2014, kol. 403–404.
- Guzewicz W., *Węgorzewo*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 20, Lublin 2014, kol. 407–408.
- Guzewicz W., *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorzewskiego*, Ełk 2017.
- Guzewicz W., Skawiński R., *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Ełk 2014.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.
- Wakar A., Wilamowski B., *Węgorzewo. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1968.
- Wojtkowski J., *Świątynie ewangelickie przekazane katolikom na Warmii i Mazurach w latach 1972–1992*, Olsztyn 2002.

CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF EŁK (PART 27)

SUMMARY

The article presents church centers in Turośl (Our Lady of Częstochowa), Ukta (Exaltation of the Holy Cross), Uźranki (Saint Apostles Peter and Paul), Węgielsztyn (St. Joseph) and Węgorzewo (Saint Apostles Peter and Paul).

KEYWORDS: Turośl, Ukta, Uźranki, Węgielsztyn, Węgorzewo, Diocese of Ełk, Catholic Church